

Kuće za odmor na hrvatskoj obali

Uz dvobroj 1/2 (2006.) časopisa "Društvena istraživanja",
Instituta društvenih znanosti "Ivo Pilar" u Zagrebu

O čemu je riječ?

Zašto se uredništvo časopisa "Društvena istraživanja" uvažene znanstvene institucije, odlučilo za lapidaran naslov tematskog bloka *Kuće za odmor na hrvatskoj obali*? Oslobođen od opširnosti, ponekad i okolišanja u naslovljavanju projekata, konferencija kongresa i drugih stručnih i znanstvenih događaja, ovako kratak i odrješit naslov *in medias res* blizak je digitalnoj konciznosti i medijskom akcentiranju. Ovakav naslov, međutim, teško bi podnijeli standardni listovi i rubrike kao i tekstovi popularnih tiskovina o gradnji, nekretninama, kućanstvu, domaćinstvima, životnim stilovima, uređivanju domova; o moru, ljetovanju i turizmu; o nekretninama. Usput, u magazinima, katalozima i na web-stranicama o nekretninama nema "kuće za odmor". Uz apartmane (kad smo na moru), tu su "stare kuće" (obične, luksuzno renovirane itd.) "prekrasne nove kuće", "kamene kuće", "kamene katnice", a one su samostojeće, "kuće u rustikalnom stilu" "u nizu", "prvom redu do mora" i "drugom redu do mora", "na moru", na nekim manjim i većim metarskim udaljenostima od mora; štoviše, nude se i "ruševine". Ovakve i slične karakteristične atribucije u klasifikacijama i kategorizacijama kuća koje se prodaju i kupuju k tome još uz opis parcele, opreme i materijala, naznake veličine, vrijednosti (i cijene), bez ikakvih pretenzija da se implicira namjena (pa tako i "za odmor") – značajan su pokazatelj prometa nekretnina gdje, uostalom, namjena i konkretna uporaba kuća, stanova i drugih prostora ne samo što može biti marginalizirana nego i dokinuta.

Uredništvo se priklonilo upitnoj kolokvijalnosti ovoga izraza – ali i neupitnoj inerciji i anakronizmu službenih statističkih klasifikacija koje se, gotovo automatski, uzima ne samo kao izvor podataka već i kao analitičku podlogu. I. Rogić i suradnici navedenoga projekta i navode da se drže (no jesu li i mogli što drugo, pogotovo ako je u zaleđu europski model statističkog vođenja?) klasifikacije Državnog zavoda za statistiku – za skupinu objekata o povremenom stanovanju (Državni zavod za statistiku, 2001.: Metodološke upute: popis stanovništva kućanstava i stanova. U tablici "Stanovi prema načinu korištenja" s podacima iz popisa stanovništva 1981., 1991. i 2001. navode se, između ostaloga posebno "stanovi za odmor i rekreaciju" i "stanovi koji se koriste povremeno"). Ova distinkcija u navedenoj klasifikaciji važna je za analitičke interpretacije. Upozoriti je da se u statistici ne poistovjećuje prostor/objekt odmora s prostorom/objektom povremenog korištenja (prebivališta). Prema *Zakonu o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave* (čl. 35.) pravnoj i fizičkoj osobi, vlasniku kuće za odmor može se propisati porez, a u čl. 37. tog zakona (a ne na primjer u *Zakonu o prostornom uređenju* i *Zakonu o građenju*) decidirano se određuje što jest

“kuća za odmor”: “*Kućom za odmor smatra se svaka zgrada ili dio zgrade (stan) koja se koristi sezonski ili povremeno*”. Ne bi li zanimljivo bilo vidjeti zašto se ovdje povremeno odnosno sezonsko korištenje uzima (uvijek) kao odmor (!). Pragmatični razlog je razumljiv: porezni izvor. Ali, implikacije takvog određivanja su dalekosežnije. Pojedini boravišni stambeni entiteti, pa analogno tome i “kuće za odmor” sa svojim varijacijama, vide se i tretiraju kao sasvim evidentne, bezvremenske svima samo po sebi razumljive konstante.

Naslov (“nadnaslov”, “podnaslov”) tematske publikacije predodređuje tako osnovnu intonaciju – iako naslovi pojedinih priloga i njihovi prijevodi u *Sadržaju* dopuštaju i potiču sumnju u univerzalnost značenja *kuće za odmor*. U ovom tematskom bloku časopisa nalazimo, uz odabrani glavni izraz, i skupinu natuknica koje otvaraju problemski horizont, a ne mogu se uzeti kao međusobne ekvivalencije: *second homes, sekundaere Domizile, Ferienwohnungen, Ferienhauser, sekundarno stanovanje, Zweitdomicile, occasional use*. Dileme o “pravoj” odrednici teme publikaciju očite su i u *Predgovoru* tematskom bloku, u neizvjesnostima između deskripcije objekata, pojava te normativnih termina i metafore. Stoga se stavljaju navodnici ili zagrade: “druga kuća”, “kuća za odmor”, sekundarno (povremeno) stanovanje na jadranskoj obali. U tekstovima su i drugi izrazi koji upućuju na povijesnost teme, teorijsku i praktičku usmjerenost: ladanjska kuća, drugi dom, višestruki dom, osobni prostor, mobilna mjesta, vacation house, rekreacijski stan. Sintagma “povremeno stanovanje” temu ipak najbolje okuplja i predstavlja. U predgovoru se i kaže da je većina materijala koji je poslužio kao temelj za radove uvrštene u blok o povremenom stanovanju na jadranskoj obali nastala kao rezultat istraživanja u sklopu projekta “*Prostorni i gospodarski i socijalni aspekti izgradnje za povremeno stanovanje na jadranskom području*” (provedeno 2004. godine u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, a za potrebe Zavoda za prostorno planiranje Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva).

Od određenja koja, poput interpretativne zamke, raspršuju, sužuju ili šire horizont ili ga asocijativno usmjeruju (kuća za odmor, dom za odmor, druga kuća, drugi stan) a koji se javljaju u pojedinim priložima gdje se navode i u osnovnim crtama analiziraju, odmiče se prilog Ivana Rogića *Tipologija naselja i stambenih tvorevina za povremenu uporabu*. Ovdje da je izostao pridjev “stambeni”, tj. da se odučilo govoriti i o naseljima i ne samo o građevnim tvorevinama za boravljenje i smještavanje, dovoljno bi se otvorio problemski horizont. Makar bi i tada ostalo otvoreno pitanje o povremenoj uporabi. Što se čini kad se negdje (u ovom slučaju na jadranskoj obali) prebiva? Pitanje je li danas uopće smisleno razlikovanje obitavanja kao boravljenja i prebivanja? Slijedom propisa (*Zakon o prebivalištu i boravištu građana, NN 53/1991. i 26/1993.*), a ne teorijskih saznanja, inzistira se još na tome da se u prebivalištu (čl. 2.), a ne u boravištu (čl. 5.), živi u statusu trajne naseljenosti. Kaže se u prvom stavku (čl. 2): *Prebivalište je mjesto u kojem se građanin naselio s namjerom da u njemu stalno živi i u kojem ima osigurano stalno stanovanje*. Ustavni sud je 2000. godine donio odluku kojom poništava određene dijelove u čl. 2. i čl. 13., tj. ukida uvjet osiguranoga stalnog sta-

novanja za prebivalište, jer bi to bilo ograničenje slobodnog kretanja i biranja boravišta. Osim toga, u toj se odluci naglašava da "Ustav ne poznaje termin 'prebivalište', već samo boravište". No ovom se odlukom (jer to nije ni traženo podneskom prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti) ne dovodi u pitanje uvjeta naseljavanja u nekom mjestu da se "u njemu stalno živi". Ne problematiziraju se namjera i činjenica "stalnog naseljavanja". Uz čvrstu odrednicu "trajnog nastanjivanja" (od staništa, ukorijenjenja, zavičaja, do doma...) ne bi smjelo biti nekoliko ravnopravnih mjesta integralnoga i selektivnog obitavanja. Administraciju ne zanima je li tko bio prinuđen naseliti se, ili je to njegov dobrovoljni naum i izbor; ili je li netko u mobilnosti i fleksibilnosti (tržišta, životna opredjeljenja i stanja itd.) upućen na prinudu ("trbuhom za kruhom"), ili po svojevolumnom izboru ("baš mi se sviđa biti tamo") negdje otići i naseliti se. Vezivanje osobne iskaznice za prebivalište – kako se određuje – relativizira i određena građanska prava.

Relevantno je ovdje, kad je riječ o prebivalištu i obitavalištu, da se kao sudionike javnih rasprava i uvida o prijedlozima prostornih planova vidi "mještane" (kao trajno naseljene osobe), a ne "vikendaše" (moglo bi se sada reći i "apartmanaše"), a ne vlasnike nekretnina koji su locirani na drugim mjestima. Problematiku obitavanja (s feudalnim, industrijskim, totalitarnim, kolonijalnim, azilantskim itd. konotacijama) u ovom se tematskom bloku ostavlja po strani, uz diskretne konstatacije da relevantnih istraživanja ionako (još?) nema niti su na vidiku. Kako primjećuje I. Rogić: *"ograničeni primjeri, doduše pokazuju da je manjina naknadno stanove za odmor pretvorila u stalne životne adrese i poistovjetila se sa stalnom lokalnom zajednicom. No procesi koji su se pritom oblikovali još su pretežno neistraženi"* (str. 81.). I na drugom mjestu, usputna konstatacija o deficitarnosti istraživanja (Anka Mišetić: *"Nažalost, kad je riječ o empirijskim istraživanjima na populaciji korisnika sekundarnih rezidencija – glavni je problem njihov kronični manjak"*. "Koncept povezanosti s mjestom i sekundarno stanovanje", str. 31.).

Ostati po strani

U ovom problematiziranju kuća za odmor ostaju po strani određenja pojmovnih kategorija koja iznuđuju teorijski i metodološki pristupi, poput rada, nezaposlenosti i odmora, slobodnog vremena i odmora itd., pisali ih s navodnicima ili bez navodnika. Nisu li tome bliski i pojmovi (spomenimo ih asocijativno) ovisnosti, prolaznosti, isključenosti, uključenosti, ograđenosti, gostoljubivosti, slijepim putnicima, izgubljenim na pučini i u planinama. Ne poziva li "odmaranje" i na razgovor o stečenim i umišljenim pravima privatnosti i intimnosti (koga briga što činim, što činim na svojem, kome i zašto poklanjam, posuđujem, izravnavam dugove, ustupam, pokazujem kuću, parkiralište...). Konvencije i odredbe iskazuju i štite granice i "čvrste" razlike između "turizma", "turističkih zona", "stanovanja", "stambenih zona" (dopuštajući da se većim "mješovitim zonama" dese neočekivane svekolike metamorfoze izričitih namjena). U rigidnim i zaista nesuvremenim prostorno-planerskim, statističkim i drugim diferencijacijama ne izlazi se, naravno, nakraj ni s "apartmanskim aglomeracijama", preobraženima ili novoizmišljenim "selima", "resort-centrima".

A što se građevne tipologije tiče (i ona je problemski zastupljena u priložima razmatrane tematske cjeline), zašto ne identificirati i razlikovati ne samo zarasle, obnovljene, preinačene i novoizvedene kuće, okućnice i njihove skupine, već (u ambijentalno-prostornoj ukupnosti pojedinih mjesta) i međe, suhozide, kamene, betonske, žičane ograde, lukobrane, nasipe, vinograde i maslinike, obnovljeno krčenje spontanog pošumljavanja i makije. Kako se tipološki očitava i otkriva krajobraz? Nisu li terminološki izvedene eko-analogije kao “građevno onečišćenje”, “arhitektonsko zagađenje”, “vizualno zagađivanje” i slično, zavodljive simplifikacije opisa i objašnjenja pojava (a kroz koje se prvenstveno očituju prosvjedni pozivi, suprotstavljanja, uvjerenja, zabrinutost i ljutnja profesija: stati na kraj elementarnoj nepogodi, zavjeri, apokaliptičnom udesu Jadrana. Što bi u tom smislu bilo “tvrdo” rečeno (kako se ograđuje sam autor) u zaključnoj rečenici I. Rogića, “da je pretežno na djelu aktivna barbarizacija pejzaža, naselja, mreža naselja i arhitektonskih sklopova” (str. 95.).

Odmor – privilegija i represija

Odmor i povremenost uvučeni su u potrošnju, konzumaciju, još uvijek i u nadoknađivanje reproduktivne energije, manje kreativne emanacije i nove produktivne resurse. Uz suvremeno, domaće pozicioniranje *odmora*, primijetiti je i neke karakteristične pojave: ljeto je poslovično razdoblje odmora. Iako se uvijek izravno ne kaže “na odmoru smo”, “svi su na odmoru” i slično, nego otprilike “svi su na moru”, “nikoga nema”, “nisu se još vratili”..., misli se na čvrsto ukorijenjeni obrazac o totalnom olabavljenju od obveze (i interesa) ne samo radnog činjenja već i radne, pa i javne prisutnosti. Praznina prostora i komunikacijski vakuum je zorna pojava toga prihvaćenog ili nametnutog raspoređenja – “nikoga nema”, “zatvoreno”. Ljetna pauza, koja kulminira u kolovozu, ima nekih sličnosti s postom: nakon nje se očekuje novi impuls zbivanja – zasluženi ili nezasluženi odmor, privilegirani odmor – pritom su manje važna određenja. Odmor (makar jedan dan) čuva se kao uobičajeno i stečeno pravo (nije važno kako i kada) koje ima značajke tabua: odmor kao totalna sloboda od obveze, ne i sloboda za. On se proteže od ljenčarenja, dosade do hiperaktivnoga planiranog i neplaniranog turizma. Suočeno s turizmom, odmaranje je ambivalentno. Živopisni turizam privlači radi odmora, ali se iz turističkog vrtuljka i bježi radi odmora. Sarkazam prisilnog odmora zbog nezaposlenosti ili u ratnim godinama, u progonstvu (proveden nerijetko baš i u jadranskim odmaralištima) nije otklonjen.

Pravo na odmor – pravo na izdvojenost, izolaciju, neometanje u svome (i u javnom) prostoru, u nas se kulturno relativizira: nisu li vikendi, blagdani i praznici dani kada će mnogi upravo tada biti u punom zamahu popravaka, čišćenja, kuhanja, druženja, te bukum, vonjem i slikom, bezobzirno zadirati u tuđi prostor i ometati svaki drukčiji odmor? U izvještajima o “kulturnim ljetima”, festivalima i sl., mogu se s naporom otkriti i bitne dimenzije povremenosti odmora i smještaja, kao što se o odmaranju posredno da zaključivati prema izvještajima o neumitnosti glasnoće i veselja ili nasuprot tome, bježanja ljudi od prevelike buke. U ver-

balnom komuniciranju *odmor* zauzima važno mjesto. Dobrohotno se želi i preporučuje, ali i imperativno zadaje “odmori se!”, “odmorite se” (jer inače niste “nizašto” sposobni). *Odmor* je izlika i opravdanje – “nismo se odmorili”, “treba nam odmora”, ali je i znak uljudnosti i određene znatiželje: “jeste li se odmorili?”

Stanovanje, turizam

Dileme i sporenja oko “turističkih zona” i “apartmanizacije” ostaju nerazumljive i nerješive bez tematiziranja *odmora i stanovanja*. U prilogu *Koncept povezanosti s mjestom i sekundarnog stanovanja* Anka Mišetić uz rasprave o alternativnom domu (str. 30), vidi nužnim “propitivanje klasičnih modela sociologije stanovanja” (osobito pojmova o primarnom i sekundarnom) i neprimjerenost redukcionističkih klasifikacija, zahvaljujući “birokratskoj regulaciji stambenog sektora i tekućim administrativnim praksama”. Uz difuzni i ekspandirajući odmor, “kuća za odmor” postala je zastarjela i nečitka tvorba. Ona može biti svojevrstan univerzalni rekreacijski kapacitet: biti u takvoj kući animalnoga i/ili kontemplativnog smirenja, rafiniranosti siromaštva i/ili luksuza. Tu ima svega – od trčanja na mjestu do zalijevanja cvijeća i povrća, od sofisticiranog uspavljivanja i beskonačnog odspavljivanja, od super wellnessa do i uokrug cyber sexa. A može biti i neuvjerljiva parodija nametnutog naziva. U suhoparnom statističkom bilansiranju nekako će se naći i davno napuštene, obrasle ili opustošene montažne i sklepane “viken-dice”, ako ne i prikolice.

Što se tiče turizma kao okvira praćenja kretanja i boravljenja ljudi, oficijelni turistički diskurs (Hrvatska turistička zajednica, upravna tijela, ministarstva, vlada, eksperti) ustraje na kvantifikacijama i kvantitativnim promjenama pokazatelja s oscilacijama i procjenama, uz čuđenja o izostancima, veseljima o premašajima dolazaka, s obećanjima, nadanjima i vjerovanjima. Barata se tako s “popunjenošću”, “ležajevima”, brojem vozila koja prelaze granicu i naplatne kućice na autocestama. Turističku scenu mediji ili razvodnjavaju režiranim anegdotama, komplimentima, gastromanijom, površnim pjevom i slatkim bojama, ili se (u suradnji s priznatim institucijama i osobama) nameću kao meritorni u opisu i ocjeni stanja u turizmu (npr. emisija HRT “Boje turizma”).

Apartmanizacija

Općenito, o kućama se čita uglavnom u crnim kronikama, gospodarskim i kulturnim vijestima. Bespravna izgradnja i mogućnosti kupnje i prodaje strancima, *top* teme su kontinuirano, kao o akcijama iznenađenja ali i neosnovanosti ingerencija. Uvijek ima prostora – bijesni zašto smo (tobože nemoćno) prevareni od stranaca, kao od nekih izvanzemaljskih lukavih bića. Apartmanizacija (ponegdje i “nekontrolirana” – kao da je riječ samo o nadziranju) osnovna je ne tako nova tvorevina koja se barem unatrag dva decenija potvrđuje kao jadranska aktualnost. Ako se i misli, ne govori se uvijek izravno o apartmanskim solucijama, nego se npr. nudi “stambeno-poslovna zgrada u atraktivnoj turističkoj zoni”. U krabuljnom plesu i

rječitom vašaru ponude dobro kotiraju natuknice poput “prema prostornom planu”, “s urednim papirima” i sl. Iskušana su različita čarobnjaštva, npr. građevina (hotel ili pansion kao turistički objekt) rasproda se po etažama i drugim zasebnim dijelovima te je nema više kao turističkog objekta. Ili, golf nije ako uz to nema desetak smještajnih kapaciteta, itd. U nekim apartmanizacijama, paradoksalno, “odmor” većinom ne ide bez prihvaćanja egzistencijalnih rizika (ostati bez vode, s neuklonjenim smećem, svladati strahove od dolaska inspektora, od prijevara, provala...). Po statusima apartmanizacija se raspoređuje u suprotne smjerove: na odvojene oaze koje će nadmašiti ono što se (zasada) traži normiranim turizmom i stanovanjem, i na neke vrste geta i favela “masovnog” prebivanja s graničnim iscrpljivanjem okoliša. Apartmane i apartmanizaciju bije loš glas. Pohvale su, kad se radi i o arhitekturi, samo iznimne. Pokazalo bi se, možda, da su dobri urbanistički i arhitektonski primjeri mogući putokazi za rješenja koja nisu samo ubijanje prostora, statističke evidencije i standardizirana istraživanja. Terminološki se apartmani (od oglasa za kuće i naselja, za kondominijume, *resort* centre i druge aglomeracije) kite superlativima – najatraktivnija lokacija, vrhunska kvaliteta, izgradnje s najkvalitetnijim materijalima i opremom, s garažama, bazenima, mikroklimom, zaštitom. Zanimljiva je (uz *resorte* i *apartmane*) rečenica: “*Naselje će se graditi dvije do tri godine, zavisno od novčane snage ulagača*” (F. K.). “*Uz hotelski i drugi smještaj naselje će imati brojne i raznovrsne ugostiteljske radnje (restorane, konobe, buffete, i kafeterije), zabavne prostore i dvorane, sportske dvorane i igrališta, trgovačke radnje i druge sadržaje koje imaju suvremena turistička naselja*”, citat je iz prospekta za *Odmarališno naselje Podvrška – Murter*, što ga je pripremio tadašnji Institut za ekonomiku turizma s projektantskim biroom APZ (kao plan/projekt) u Zagrebu godine 1980. Popratni anketni upitnik, međutim, svojim naslovom otkriva razliku između realnog vremena i anticipacije: “*Upitnik o organizaciji odmora i oporavka radnika*” (1979. g.). Neposredne apartmanske komunikacije (kontakti za *prodaje se, for sale, for rent*) obično su sustezljive – (e-mail, broj mobitela ili još i koja informacija), a opširniji su preko agencijskih ponuda.

Raspon označavanja apartmanskih fragmenata, interpolacija i aglomeracija u medijima, kako u popularnim tako i u stručnim, kreće se od čarobnog svijeta do posprdnog i pogrđnog označavanja, kao “betonizacija”, “rak rana prostora”, itd. Apartmanizacija je pritom i znakovita sintagma: mjesto nadanja, slutnji, obećanja nagovještaja, nužne investicijske potrebe, dobrih poznanstava, adrenalina, mjesto višeznačnosti. Jesu li apartmani uopće odmoriste? Njihovoj višeznačnosti teorijski se, a i interpretacijski na konkretnom istraživačkom primjeru, približio Geran Marko Miletić u svome prilogu *Stavovi lokalne javnosti o nekim socijalno-ekološkim posljedicama izgradnje stanova za odmor na otoku Viru* (str. 44–46), a također (što je već spomenuto) i Ivan Rogić u prilogu o tipologiji (str. 80, 91, osobito u dijelu o morfologiji, str. 92). Uvidom u “osnovne graditeljske tipove kuća, sklopova gdje se nalaze jedinice za odmor ili za povremeno stanovanje” (str. 93, 94), Rogić idealizira obiteljsku kuću, a ironizirajući stambenu “kolektivku” i “kureke”, prividno jednostavno apsolvira tegobna pitanja morfologije. S pretrpanim automobilima, ručnicima i madracima, višekratne, prostorno čudno razgranate u dubinu, visinu i u tlo, apartman – apartmanske košnice koče se pokadkad i s

odobrenim, službeno kategoriziranim tablicama s pripadnim brojem zvjezdica. No prema eri *zimmer frei* – diče se one kao domet komfora i spretne racionalizacije. Apartmani su bili započeli kao znak višeg standarda, postizanja individualne slobode: ne mora se više prolaziti kroz kuću, biti s domaćinima (ako se to neće), biti na zajedničkoj trasi, koristiti zajedničke sanitarije. Onima koji žele domaću intimu danas se pruža užitak “seoskog turizma”, posve drugi način, gdje je “aktivni odmor” glavni. Zamršeno je odgovoriti na pitanje: što je suvremeni apartman na jadranskom prostoru? Da bude još kompliciranije (kad navru iluzije da samo treba dobro suzdati prostor od fizičke građevne potrošnje), zamislimo sljedeće situacije: nema uopće kuća na obali ni u prvom ni u zadnjim redovima. Ali su tu i prenatrane marine, a svakodnevno se muvaju i “kruzeri” u blizini iskrcajući dnevno na takvu skromnu obalu po nekoliko tisuća turista i odmorišnih aktivista. Ili, ne želimo uopće stupiti na tlo nego samo iz balona, paraglajdera, aviona ili satelita konzumirati tu obalu, tu regiju, to mjestu, tu kuću za odmor!

Projektirati kuće za odmor, apartmane

Obrativši pažnju *kući za odmor* kao konceptualnoj i građevnoj zamisli i tvorevini, zanimljivo bi bilo saznati kako bi zadatak kuće za odmor shvatili kandidati na prijamnom ispitu ili studenti svih godina arhitekture? Kako će se reagirati ako se takav zadatak javi u redovnoj nastavi, eksperimentalno, u posebnoj radionici, seminaru, na javnom ili pozvanom natječaju? Zadatak bi se mogao naći na studiju dizajna, strojarstvu, brodogradnji, akademijama, artistskim školama. Zašto ne i na postdoktorskim studijima na filozofiji, sociologiji, ekonomiji, političkim znanostima (pod pretpostavkom disciplinarnih posebnosti ali i interdisciplinarnih suradnji). Kako bi se vidjelo “kuću za odmor” amaterski, iz hobija? Nije li u popriličnom broju adaptacija i nelegalnih gradnji kuća za odmor prisutan upravo amaterski uradak? Zašto ne bi u lokalnoj zajednici (općini, četvrti, mjesnom odboru, građanskoj inicijativi susjedstva, u okviru udruga) bilo razgovora na temu kuća za odmor, a sudjelovati u tome ima pravo svatko od 8 do 80 godina.

Discipline i izvori

Gdje upoznati (ako ih ima), uz arhitektonske i urbanističke rutine, vizije, teorijske doprinose o kući za odmor. Pronalaze li se takvi radovi na adresama drugih disciplina? Već ostvarene interdisciplinarnosti u plodotvornim suradnjama na prostoru urbane sociologije, s intelektualnim dometima od prije tridesetak godina, u Hrvatskoj iščekavaju. Potvrđene se discipline učvršćuju pretežno samosvojno i pročišćeno na dodijeljenim i stečenim interesnim mjestima. Među autorima, osim onih iz Instituta Ivo Pilar u tematskom bloku časopisa, drugih autora o povremenom stanovanju, nema. Uz priloge objavljene u časopisu je i obilna literatura. U obilju svjetske literature tek je nekoliko domaćih autora relevantnih za ovaj fokus urbane sociologije. Uz djela Ivana Rogića navode se skoro dva decenija stari radovi Ognjena Čaldarovića “Suvremeno društvo i urbanizacija” (1987.), “Društvena

dioba prostora” (1989.). Ne samo što nema djela i drugih autora kao fizičkih osoba nego nema nekadašnjih pravnih osoba, npr. Urbanističkog zavoda Dalmacije, urbanističkih institucija Rijeke, Pule itd. Nije li se našlo relevantnih radova (plano-va, studija za pojedina područja) iz navedenih urbanističkih institucija Hrvatske, osim navedenih jadranskih makroprojekata onih između 1967. i 1975. (str. 24)? Urbanistički institut Slovenije stoji iza kolokvijalno označavanog projekta “Split 3”. Može li se, primjerice, izostaviti uz ovu temu genezu naselja Červar-Porat kod Poreča? Kako je Jadran prisutan u razdoblju 1960.–1990. (rekreacijski, turistički, stambeni i povijesni) u edukacijskoj i projektantskoj praksi? Sugestibilnost i rječitost polazišnog teorijskog rada I. Rogića “Odnos spram kuće za odmor u Hrvatskoj u strategiji urbanizacije 1945–2005”, lebdi u slabašno upotpunjenoj domaćoj literaturi (str. 24). U najmanju ruku, taj nedostatak uskraćuje mlađim generacijama poticaj znatizelji i neovisnom kritičkom promišljanju.

Preferencije, lokacije

Što bi mogli biti “ulazni podaci” za analizu i kreativno unašanje kuća za odmor? Što znamo o boravljenjima na drugom mjestu, načinima ostvarivanja drugoga mjesta, o konfliktima na drugom mjestu? Što znamo o motivacijama vlasnika, gostiju, te kako se takva saznanja pretaču u upute za projektiranje? Kuća za odmor, slijedom izvršenog istraživanja o povremenom stanovanju na Jadranu, nije prošla sferu arhitekture i urbanizma već odmah uhvatila razine prostornog planiranja i uređivanja. A tu se upravo, čini se, dobro usidrio petrificiran stereotip o kući za odmor. Kako se, primjerice, u izvješćima o stanju prostora i mjerama za njegovo unapređenje (važnom aktu prostornog usmjeravanja) govori o povremenom stanovanju, kućama za odmor? Kako se u izmjenama i dopunama prostornih plano-va izmjenjuju i dopunjuju takve kuće? Kakvima se one pojavljuju u detaljnom urbanističkom planu? Koje se posebnosti kuća za odmor prepoznaju u postupcima lokacijskih i građevnih dozvola kod očitovanja susjeda i lokalnih vlasti? Kako je položena, predložena i predočena takva kuća lokalnoj javnosti? Dijelim skepsu I. Rogića o sudionicima i odgovornima za lokalni razvitak i strategijsko razvijanje (str. 94). Čitaju li se i gledaju, primjerice, na oglasnim pločama lokalnih zajednica dozvole i planovi, čuje li se i prepoznaje brujanje građevinske mehanizacije uključujući i bagere za rušenja i šumove papira nesređenih ili poremećenih zemljišnih knjiga, karata i katastarsa?

U prilogu *Zašto imati drugu kuću? Analiza motivacija na primjeru vlasnika kuća za odmor na hrvatskoj obali* Gerana-Marka Miletića i Anke Mišetić, među faktorima koji su utjecali na odabir lokacije navode se, između ostalih, “ljepota kraja i privlačnost mjesta”, “privlačan okoliš, more”. Što takve atribucije za upitane zapravo znače, ovdje ostaje nepoznato, kao i to može li se kvaliteta okoliša poistovjetiti s ambijentalnom kvalitetom (str. 74, 75). Naslov ovoga istraživanja inače nije u potpunosti točan, jer se ne radi samo o vlasnicima individualnih kuća već i vlasnicima stanova za odmor (str. 66), i to u kućama s dva i više stanova. Konfliktne situacije (potencijalne i ostvarene) u korištenju nisu uopće uzimane u obzir, a

što je posebice relevantno za višestambene zgrade (i naselja) s obzirom na strukturu i ponašanje suvlasničke zajednice. Uz ovdje spomenute priloge, u tematskom bloku je i rad Roka Mišetića *Neka sociodemografska obilježja stanovništva obalnih naselja*.

Koja riječ više

O problematici, slijedom obavljenog istraživanja za Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja (Zavod za prostorno planiranje), očekivala bi se i riječ naručitelja. Ionako se ovo Ministarstvo ne može podičiti izvršenima i primjenjivanim istraživanjima. U predgovoru se kaže da se predloženim tekstovima ciljalo “*započeti raspravu o fenomenu povremenog stanovanja na jadranskoj obali, o njegovim uzrocima, motivacijama i posljedicama*”. Uvažavajući nadu sudionika na spomenutom projektu o povremenom stanovanju da će, kako se kaže, “*ovi tekstovi pridonijeti znanstvenom razumijevanju sekundarnog stanovanja u Hrvatskoj i ponuđenim interpretacijama i postavljenim pitanjima*”, odazivam se mogućnosti raspravljanja. U tom smislu ovdje navodim nekoliko referenci odnosno autora, smatrajući da idu uz ovu temu, a među njima navodim i vlastitu referencu. Preporučujem, općenito, pregledati stranice časopisa *Čovjek i prostor, Arhitektura* te publikacije Instituta za turizam, a u časopisu *Prostor* (kao znanstvenom glasilu Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), upućujem na priloge:

Eduard Kušen: Turizam i prostor, br. 21/2001., str. 1–14;

Vesna Perović: Kuće za odmor arhitekta Frane Gotovca, br. 13/2005., str. 207–218;

Sonja Jurković: Mogućnosti kontrole i ograničenja “potrošnje” pejzaža uzrokovane turističkim korištenjem, br. 10/1995., str. 245–260;

Ivan Juras: Od regionalnoga do univerzalnoga, br. 12/1996., str. 201–218;

Nenad Lipovac: Prostor i mjesto – Space and Place, br. 13/1997., str. 1–34;

Ljerka Biondić: Stan kao pravo na mjesto, br. 15/16/1998., str. 25–34.

Fedor Kritovac: *Urbanizacija i ugrožavanje okoline u jadranskom prostoru – neki problemi urbanizacije prostora*. Disertacija. Zagreb, 1983.

Fedor Kritovac
Zagreb, Hrvatska